

Розділ 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

CHAPTER 1

ACTUAL ISSUES OF THE HIGHER EDUCATION

УДК 378

DOI: 10.31376/2410-0897-2019-1-39-10-21

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА І СИСТЕМНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Атаманчук Юрій Миколайович

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри освіти і управління навчальним закладом

Класичний приватний університет

e-mail: Atamanchuk78@ukr.net

ORCID ID 0000-0003-1337-8013

У статті проаналізовано складову нормативно-правової бази і здійснено аналіз системних засад забезпечення процесу інформатизації управління закладом освіти. Обґрунтовано необхідність реформування освітньої системи. Розкрито потребу формування науково обґрунтованих, оперативних та об'єктивних управлінських рішень, створення та впровадження нової системи організації спільної діяльності працівників з урахуванням їхніх психолого-фізіологічних характеристик, що дозволить поліпшити продуктивність праці. Висвітлено необхідність постійного впровадження інформаційних технологій у процес управління закладом освіти та забезпечення якості змісту освіти за допомогою застосування положень системного менеджменту.

Ключові слова: державна політика інформатизації, Національна програма інформатизації, інформаційна інфраструктура, системний підхід, управління, освітній заклад.

Постановка проблеми. Важливим чинником подолання відставання України у галузі інформатизації стала державна політика інформатизації України, відповідна Національна програма інформатизації та ефективний механізм її реалізації. Державна політика інформатизації формується як складник соціально-економічної політики держави загалом і спрямовується на раціональне використання промислового та науково-технічного потенціалу, матеріально-технічних і фінансових ресурсів для створення сучасної інформаційної інфраструктури в інтересах розв'язання комплексу поточних і перспективних завдань розвитку України як незалежної демократичної держави з ринковою економікою.

Складниками національної інформаційної структури є:

- обчислювальна та комунікаційна техніка;
- телекомунікаційні мережі;
- бази і банки даних;
- бази знань (масив інформації у формі, придатній для логічної і смислової обробки відповідними програмними засобами);
- інформаційні технології;
- система інформаційно-аналітичних центрів;
- виробництво технічних засобів інформатизації;
- система науково-дослідних установ;
- підготовка висококваліфікованих фахівців.

Законом України «Про концепцію Національної програми інформатизації» [1] визначено загальні засади формування, виконання та корегування Національної програми інформатизації. Національна програма інформатизації містить: Концепцію Національної програми інформатизації; сукупність державних програм з інформатизації; галузеві програми та проекти інформатизації; регіональні програми та проекти інформатизації; програми та проекти інформатизації органів місцевого самоврядування.

У процесі формування й виконання Національної програми інформатизації виникають певні відносини між суб'єктами, а саме: замовники робіт з інформатизації; виконавці окремих завдань (проектів)

інформатизації; організації, що здійснюють експертизу окремих завдань і проектів інформатизації; користувачі автоматизованих та інших інформаційних систем і засобів інформатизації.

Замовниками Національної програми інформатизації є Генеральний державний замовник (центральный орган виконавчої влади, визначений Кабінетом Міністрів України) та державні замовники окремих завдань (проектів) – органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Національна інформаційна структура, створена з урахуванням світових тенденцій і досягнень, сприяє рівноправній інтеграції України у світове співтовариство.

Концепція Національної програми інформатизації [1] містить характеристику сучасного стану інформатизації, стратегічні цілі та основні принципи інформатизації, очікувані наслідки від її реалізації.

Слід зазначити, що у Концепції Національної програми інформатизації пріоритети надаються інформаційній підтримці заходів виходу України з економічної кризи, формуванню ринкових відносин, створенню сучасної інформаційної інфраструктури, інформатизації соціальної сфери, фінансової та грошової системи, діяльності Національного банку України, органів доходів і зборів, стратегічних напрямів розвитку державності, безпеки та оборони, пріоритетних галузей економіки (агропромисловий, паливно-енергетичний, військово-промисловий комплекси, транспорт, зв'язок).

Програма спрямована на розв'язання таких завдань:

- формування правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, методичних і гуманітарних передумов розвитку інформатизації;
- застосування і розвиток сучасних інформаційних технологій у відповідних сферах суспільного життя;
- формування системи національних інформаційних ресурсів;
- створення загальнодержавної мережі інформаційного забезпечення науки, освіти, культури, охорони здоров'я тощо;
- створення загальнодержавних систем інформаційно-аналітичної підтримки діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- формування та підтримку ринку інформаційних продуктів і послуг;
- інтеграцію України у світовий інформаційний простір.

Реалізація Програми здійснюється з дотриманням таких принципів:

- узгодженості пріоритетів інформатизації з основними напрямками Державної програми соціально-економічного розвитку України, Програми діяльності Кабінету Міністрів України, інших національних і державних програм;
- координації розроблення і реалізації державних, міжгалузевих, відомчих програм інформатизації щодо цілей, етапів, ресурсів та об'єктів робіт;
- випереджального розвитку нормативно-правової бази регулювання відносин учасників створення, розповсюдження, використання інформаційних продуктів і послуг, а також єдиної національної системи зв'язку;
- підтримки вітчизняного виробника;
- системності формування й використання інформаційних програм.

Основними напрямками інформатизації є:

1. Розроблення політики організаційно-правового забезпечення інформатизації (створення пакета нормативно-правових актів з питань організації та правового регулювання відносин у сфері інформатизації).
2. Формування національної інфраструктури інформатизації, а саме:
 - міжнародні та міжміські телекомунікаційні і комп'ютерні мережі;
 - система інформаційно-аналітичних центрів різного рівня;
 - інформаційні ресурси;
 - інформаційні технології;
 - система науково-дослідних установ із проблем інформатизації;
 - виробництво та обслуговування технічних засобів інформатизації;
 - система підготовки висококваліфікованих фахівців з інформатизації.
3. Інформатизація стратегічних напрямів розвитку державності, безпеки та оборони.
4. Інформатизація процесів соціально-економічного розвитку.
5. Інформатизація пріоритетних галузей економіки.
6. Інформатизація фінансової та грошової системи, державного фінансово-економічного контролю.
7. Інформатизація соціальної сфери.
8. Інформатизація в галузі екології та використання природних ресурсів.

9. Інформатизація науки, освіти, культури.

10. Міжнародне співробітництво.

Інтегральний ефект, який суспільство отримає від реалізації Програми, полягатиме в узгодженості та підвищенні якості, оперативності інформаційних процесів та послуг і оцінюватиметься не тільки за економічними критеріями, а й за моральними, етичними та іншими категоріями, підвищенням рівня життя людини.

На нашу думку, основним напрямом інформатизації освіти України є розвиток професійної освіти, що задекларовано в освітньому законодавстві України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій виявив, що вивченням різних аспектів автоматизації системи управління і формування інформаційної інфраструктури займалися В. Бакуменко, А. Нікіфоров, С. Чистов, О. Шевчук та інші. Питання інформаційного забезпечення управління освітніми закладами знайшли своє відображення у працях Ю. Атаманчука, В. Бондаря, Г. Єльнікової, Ю. Конаржевського, А. Кузьмінського, В. Маслова, В. Пікельної, Т. Шамової та інших.

Теоретичні питання з цієї проблематики в межах загальної теорії управління ґрунтовно розроблено у працях зарубіжних науковців Дж. Гласса, І. Дорбіан, П. Друкера, Дж. Корнера, Б. Намберг, К. Ховстеда, К. Шеннон та багатьох інших. Вагомий внесок у дослідження проблем управління діяльністю зробили такі вітчизняні економісти: В. Берека, Г. Дмитренко, Д. Купріянов, О. Осауленко та ін. Теоретичні підходи у працях названих учених ґрунтуються на досвіді розвинених країн зі сформованою ринковою економікою, тому не містять узагальнень теорії маркетингових комунікацій в умовах трансформаційного періоду економіки, аналізу механізму управління ними з урахуванням сучасних тенденцій розвитку ринкових відносин.

Формулювання мети статті. Метою статті є вивчення змісту нормативно-правової бази і системних засад у забезпеченні інформатизації управлінської діяльності в закладах освіти.

Виклад основного матеріалу. Основним підходом до дослідження проблеми інформатизації управління освітнім процесом у закладах освіти є системний підхід.

Нині є три погляди на системний підхід. Прибічники першого розглядають його як універсальний принцип світоглядного значення. Представники другого вважають системний підхід єдиним для багатьох наук принципом, або методологією пізнання. Представники третього вважають, що системний підхід – це технологія дослідження.

Системний підхід претендує на виділення його в окрему теоретичну науку, яку називають «системологія», або «загальна теорія систем».

Узагальнення всіх наявних поглядів на системний підхід дає змогу зазначити, що недоцільно поєднувати його тільки з процесом пізнання. Системний підхід має більш широкі можливості. Його можна розглядати як методологічну основу не тільки пізнавальної, а й перетворювальної діяльності. Цей висновок стосується соціальних систем, яким притаманна цілеспрямованість. Забезпечити цілеспрямованість системи можна тільки завдяки перетворювальній діяльності людини.

В основі системного підходу лежить припущення, що будь-яка система (об'єкт) розглядається як сукупність взаємопов'язаних елементів, має вхід, вихід, зв'язок із зовнішнім середовищем і зворотний зв'язок. У науковій літературі системний підхід розглядається також як кібернетичний. Кібернетичний підхід полягає в обґрунтуванні інформаційної сутності управління, у визнанні універсальності законів управління для систем різної природи, у виявленні та організації механізмів зворотного зв'язку, що діють у системах управління, в оптимізації поведінки системи на основі зворотних зв'язків та відповідно до заздалегідь визначених цілей.

Системний підхід зумовлює «дослідження конкретного об'єкта управління як системи, що включає в себе всі складові елементи або характеристики організації як системи, тобто характеристики входу, процесу, виходу» [2].

Розглядаючи системний підхід як методологію дослідження об'єктів як систем, необхідно акцентувати увагу на структурі системи. Система містить два складники: зовнішнє оточення, що включає вхід і вихід системи, зв'язок із зовнішнім середовищем і зворотний зв'язок; внутрішня структура як сукупність взаємопов'язаних компонентів, що забезпечують вплив суб'єкта управління на об'єкт, перероблення входу на вихід і досягнення цілей системи.

Системний підхід до управління передбачає управління організацією як єдиною системою, де будь-який управлінський вплив на одну частину системи позначається і на інших її частинах, з чого випливає, що управляти необхідно всією організацією загалом. Як спосіб управління, системний підхід ґрунтується на розумінні об'єкта управління як цілості, на виявленні різноманіття його внутрішніх і зовнішніх зв'язків;

це сукупність узгоджених методів і засобів управління економікою, галуззю, підприємством, підрозділом та ін. В основі управління будь-якою системою лежать два основні системні принципи: забезпечення заданої мети функціонування й створення умов для стабільності існування в мінливому світі та захищеність від несанкціонованого зовнішнього впливу.

Системний підхід до управління Р. Фатхутдінов [3] визначає як підхід, при якому будь-яка система (об'єкт) розглядається як сукупність взаємопов'язаних елементів, що мають «вхід» (мета), «вихід», зв'язок із зовнішнім середовищем, зворотний зв'язок і «процес» у системі. При застосуванні системного підходу спочатку формується «вихід» системи, аналізується вплив зовнішнього середовища на систему, вживаються заходи щодо забезпечення високої якості «входу» і в останню чергу забезпечується відповідність якості «процесу» вимогам «входу».

Системний підхід до управління – це не набір певних загально визначених принципів управління – це спосіб мислення щодо організації та управління в умовах нестабільного зовнішнього середовища. Основні висновки системного підходу до управління полягають у визначенні двох найважливіших складників виживання організації в сучасних умовах: здатність керівників передбачати можливі зміни у зовнішньому середовищі і здатність пристосовуватися до цих змін.

Системний підхід має значний вплив на теорію і практику управління. Цей вплив, очевидно, буде зростати в майбутньому, оскільки на системній основі можна буде синтезувати нові знання і концепції, що будуть з'являтися. Проте теорія систем сама по собі ще не дозволяє оцінити, які ж саме елементи організації як системи та елементи зовнішнього середовища є важливими. Вона тільки зазначає, що організація складається з численних взаємозв'язаних і взаємозалежних елементів та є відкритою системою, на яку впливає зовнішнє середовище.

Найважливішою теоретичною передумовою здійснення системного підходу є визначення сутності поняття «система». В. Алфімов [4] визначає декілька ознак, за допомогою яких можна описати систему:

- наявність інтегрованих якостей, яких не має жоден елемент системи;
- наявність складників, частин, які утворюють систему;
- наявність певної структури, тобто певних взаємозв'язків елементів системи;
- наявність функціональних характеристик системи загалом та окремих її компонентів;
- наявність комунікативних якостей системи, які набувають прояву у взаємодії із середовищем та із системами більш низького і високого порядку (підсистемами та суперсистемами);
- історичність, наступність, або зв'язок минулого, теперішнього і майбутнього в системі та її компонентах.

До специфічних ознак біологічних і соціальних систем відносять наявність мети та управління.

Системи можна кваліфікувати за різними ознаками, зокрема:

- за походженням – реальні та ідеальні (поняття, теорії, моделі);
- за рівнем складності – прості та складні (мають складну мету або декілька елементарних);
- за рівнем змінності (мінливості) – статичні й динамічні;
- залежно від характеру зв'язків із середовищем – закриті (не реагують на вплив чинників середовища) та відкриті (під впливом середовища змінюють своє функціонування);
- за рівнем детермінованості – ймовірнісні (закони їх функціонування відомі частково, вони не гарантують досягнення результату роботи) і детерміновані (закони їх функціонування відомі, вони гарантують досягнення результату роботи);
- за наявністю мети – цілеспрямовані та нецілеспрямовані. Своєю чергою, цілеспрямовані поділяються на адаптивні, або ті, що самоорганізуються; ті, що самовідтворюються, ті, що розвиваються;
- за рівнем управління – на ті, що не підлягають управлінню; ті, що підлягають управлінню; ті, що управляються самі.

Використання наведеної класифікації систем дає змогу зазначити, що освітній заклад – це реальна, складна, динамічна, відкрита, ймовірнісна з елементами детермінованості, цілеспрямована система, яка функціонує за допомогою внутрішнього управління (самоврядування) та зовнішнього – державного управління.

Осмилення перелічених характеристик освітнього закладу дає можливість більш ефективно враховувати їх під час управління.

У сучасній науці є велика кількість підходів до визначення сутності поняття «система». Її розглядають як порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин чого-небудь, або як форму організації, будови чого-небудь, або як сукупність якихось елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням, або як будову, структуру, що становить єдність закономірно розташованих і функціонуючих частин.

Узагальнення відомих поглядів дає змогу визначити систему як множину взаємопов'язаних елементів, які утворюють цілісність, стійку єдність із середовищем, мають інтегративні якості та закономірності взаємодії.

Системний підхід передбачає дотримання основних законів системи, а саме: композиції, тобто узгодження спільної і приватної мети; пропорційності (внутрішня пропорційність повинна поєднуватись із зовнішньою пропорційністю, тобто відповідним рівнем розвитку елементів зовнішнього середовища; зважання на «вузьке місце», де особлива увага приділяється найслабшому елементу системи; онтогенезу, що враховує послідовність стадій життєвого циклу підприємства/установи (товару/послуги); інтеграції, що спрямовують систему на високий рівень організації і що дають змогу одержати синергетичний ефект; інформованості, що виділяє інформаційне забезпечення як головну умову конкурентоспроможності; стійкості, що висуває вимоги до побудови системи (статичний стан) і до її функціонування (динамічний стан) [5, с. 235].

Глобалізація суспільних процесів, інформатизація багатьох сфер суспільного життя зумовлюють посилення впливу чинників макросередовища на освіту. Макросередовищем освітнього закладу є і держава, і весь світ. Але ці об'єкти є дуже складними й багатокомпонентними. Тому системний підхід передбачає визначення тих чинників середовища, які впливають або потенційно можуть впливати на освітній заклад. Саме від управління освітнім закладом залежить, чи будуть утворювати ці чинники середовища єдину з освітнім закладом систему.

Головними чинниками середовища, що впливають на освітній заклад і управління ним, є:

- світові тенденції розвитку освіти;
- стан розвитку науки (зміни в науковій картині світу);
- філософія освіти;
- особливості соціально-економічного розвитку країни;
- особливості політичного розвитку країни;
- особливості культурного розвитку країни;
- традиції в галузі освітньої діяльності;
- освітня політика;
- рівень розвитку психолого-педагогічної науки.

Урахування в процесі управління перелічених складових середовища дає можливість зробити діяльність освітнього закладу культуровідповідною.

Чинники макросередовища є загальними для всіх освітніх закладів, чинники мікросередовища є специфічними для окремих освітніх закладів або груп освітніх закладів.

До чинників мікросередовища насамперед слід віднести:

- особливості соціально-економічного розвитку регіону;
- культурний рівень населення регіону;
- особливості мережі навчальних закладів;
- інфраструктуру організації дозвілля молоді;
- політику місцевих органів управління освітою;
- особливості потенційного контингенту учасників освітнього процесу;
- можливості формування контингенту викладачів відповідно до завдань освітнього закладу;
- можливості організації підвищення кваліфікації працівників освітнього закладу;
- фінансові можливості мешканців регіону.

Системний підхід передбачає розгляд освітнього закладу як складної багатокомпонентної системи, головною підсистемою якої є педагогічна система. Її функціонуванню підпорядковані всі інші підсистеми – матеріально-технічна, фінансова, управлінська.

Н. Кузьміна у структурі педагогічної системи виділяє п'ять компонентів:

1. Мету, для реалізації якої створюється система.
2. Навчальну інформацію, завдяки якій повинна бути реалізована мета.
3. Засоби комунікації, тобто засоби, форми, методи впливу на здобувачів освіти.
4. Здобувачів освіти, для яких створюється педагогічна система, в особистості та діяльності яких

мають відбуватися за час навчання певні зміни.

5. Здобувачів освіти, які є носіями знань про мету, навчальну інформацію, засоби комунікації [6].

Цілісність структурних компонентів педагогічної системи «забезпечує така підсистема освітнього закладу, як управлінська, яку можна розглядати як самостійну складну систему, її структурними компонентами є такі:

1. Мета управління – створення умов для реалізації мети освітнього закладу.
2. Управлінська інформація, яку містять концепції діяльності, плани роботи, накази, розпорядження, положення, пам'ятки, інструкції, розклади занять, рішення колегіальних органів тощо.
3. Засоби управлінської комунікації, тобто засоби, форми, методи управління.
4. Керівна підсистема, яку утворюють органи адміністративного та колегіального управління освітнім закладом.

5. Керована підсистема – педагогічна система, матеріально-технічна, фінансова системи [7, с. 27].

Для того щоб забезпечити цілісність структурних компонентів керівної підсистеми, треба забезпечити системний характер змісту управлінської діяльності закладу вищої освіти (ЗВО). Суть цієї системи – діяльність зі створення прогностичних, педагогічних, психологічних, організаційних, правових, кадрових, матеріально-фінансових, ергономічних, методичних умов для забезпечення реалізації мети освітнього закладу.

Отже, орієнтація змісту управлінської діяльності на концепцію «створення умов» є методологічною засадою системного підходу до підготовки магістрів з управління освітнім закладом до інформатизації управління освітнім процесом. Але зміст управлінської діяльності можна розглядати не тільки як систему найважливіших управлінських завдань (створення умов), а й як систему певних видів управлінської діяльності – функцій управління.

У сучасній теорії управління є багато підходів до структури функцій управління стосовно підготовки магістрів з управління освітнім закладом до інформатизації управління освітнім процесом. Дотепер зберіг своє значення підхід до функцій управління, розроблений ще А. Файоном, який уважав, що управляти – це передбачати, планувати, організовувати, розпоряджатися, координувати та контролювати.

Ю. Конаржевський у процесі управління виділяє такі функції: педагогічний аналіз, планування, організацію, контроль, регулювання.

М. Альберт, М. Мексон, Ф. Хедоурі вважають, що процес управління становлять планування, організація, мотивація та контроль.

Аналогічною є позиція В. Лазарєва [7], який вважає, що повний управлінський цикл (від постановки мети управління до її реалізації) становлять планування, організація, керівництво (мотивація), контроль.

Значно відрізняється від попередніх позиція Р. Фатхутдінова [3], який вважає самостійними і взаємопов'язаними такі функції: інформаційно-аналітичну; мотиваційно-цільову; планово-прогностичну; організаційно-виконавську; контрольню-оціню; регулятивно-корекційну.

Систему функцій управління не можна визначити без розгляду сутності таких понять, як цикл управління, функція управління, а також без аналізу кожної з функцій управління.

«Цикл управління – це відрізок часу від визначення мети управління освітнім закладом до її реалізації, а функція управління – це не тільки вид управлінської діяльності, а й етап управління» [8]. Як уже зазначалося, в управлінській діяльності є два типи завдань: поточні та стратегічні. Функції управління пов'язані з розв'язанням стратегічних завдань у межах того чи того циклу управління.

Урахування наведених положень дає можливість запропонувати низку таких функцій управління: планування, організація, мотивація, контроль, регулювання.

Планування – це визначення мети, завдань, змісту, форм і методів діяльності, часу на реалізацію цієї діяльності та відповідальних за її виконання.

Організація – це вид управлінської діяльності, пов'язаний із ознайомленням працівників зі змістом подальшої діяльності (планом роботи) та підготовкою працівників і всього необхідного для його виконання.

Мотивація – це вид управлінської діяльності, спрямований на пояснення сукупності дій, причин організації певного виду діяльності.

Контроль – це вид управлінської діяльності, спрямований на зіставлення результатів управління та мети, з'ясування причин розбіжностей результатів і мети управління й визначення засобів наближення результату управління та мети.

Регулювання – це вид управлінської діяльності, спрямований на забезпечення наближення проміжного результату управління та мети.

Низка цих функцій повністю охоплює управлінський цикл. Отже, прогнозування – це визначення перспективних проблем, які треба розв'язувати засобами управління. У нашому випадку проблеми – «це складні теоретичні або практичні завдання». Планування саме і починається з визначення мети та завдань. Аналіз є складником таких функцій, як планування і контроль. Він є основою визначення мети і завдань управління, а також умовою зіставлення результату та мети управління.

У реалізації будь-якої з функцій управління бере участь багато працівників, їхню діяльність треба мотивувати, тому мотивація є не окремим етапом управління, а складником кожної з управлінських

функцій.

Аналіз практики управління свідчить про перебільшення значення такої функції управління, як контроль в освітніх закладах. У ЗВО переважають процедури підготовки рішень різних колегіальних органів (планування роботи). Гіпертрофування однієї чи декількох функцій управління негативно впливає на ефективність управління.

Отже, системний підхід до управління передбачає забезпечення єдності, цілісності всіх функцій управління.

Матеріально-технічну систему освітнього закладу становлять споруди, господарські мережі, система освітлення, організація харчування, меблі, навчальне обладнання. Від відповідності кожної з цих підсистем завданням освітнього закладу значною мірою залежить ефективність його функціонування.

Фінансову систему освітнього закладу становлять: система засобів формування бюджету, система бухгалтерського обліку, система розподілу коштів та оплати праці. Важливим завданням керівника освітнього закладу є забезпечення якісного функціонування кожного структурного компонента «фінансової системи». У сучасній ситуації тільки за таких умов освітній заклад може стабільно функціонувати і розвиватися.

Завдання інформатизації управління освітнім процесом розв'язують за допомогою людської діяльності. Ця діяльність є системним явищем, тому врахування та реалізація всіх її структурних елементів є запорукою ефективного управління.

Психологи у структурі діяльності виділяють такі етапи: «1) усвідомлення мети та бажання її досягти; 2) усвідомлення можливостей досягнення мети; 3) поява мотивів, які підтверджують або заперечують ці можливості; 4) боротьба мотивів і вибір; 5) прийняття однієї з можливостей як варіанта рішення; 6) реалізація прийнятого рішення; 7) подолання зовнішніх перешкод під час здійснення прийнятого рішення та досягнення поставленої мети» [9].

Керівнику треба враховувати те, що авторитарний стиль управління зумовлює згортання багатьох етапів діяльності підлеглих. Ця діяльність стає переважно репродуктивною, менш усвідомленою та ефективною. Творчій сутності педагогічної діяльності більшою мірою відповідає демократичний стиль управління. Саме він створює умови для повнішого прояву діяльності працівників освітнього закладу, її самоорганізації.

Особистісними умовами ефективності діяльності працівників закладів освіти є: вмотивованість щодо педагогічної діяльності; любов до тих, кого навчаєш; широке коло знань, обізнаність у сучасних технологіях освітнього процесу; сформованість педагогічних умінь і навичок; креативність.

У зв'язку з цим зусилля керівника мають бути спрямовані на діагностику та розвиток перелічених якостей працівників закладу освіти. За таких умов керівник позбавляється необхідності регламентувати конкретні засоби діяльності педагога, його вплив на освітній процес стає більш м'яким, опосередкованим, демократичним.

У психолого-педагогічній літературі виділяють такі компоненти педагогічної діяльності:

- гностичний, пов'язаний із пізнавальною діяльністю, спрямованою на вивчення учня, психолого-педагогічної та іншої наукової літератури, процесу та результатів педагогічної діяльності;
- проєктувальний, пов'язаний із моделюванням цілісного процесу формування особистості та викладання тієї чи тієї дисципліни;
- конструктивний, пов'язаний із моделюванням окремих навчальних занять, виховних заходів і впливів на учнів;
- організаційний, пов'язаний із реалізацією розроблених моделей педагогічної діяльності, організацією різних видів діяльності учнів в освітньому процесі;
- комунікативний, пов'язаний зі здійсненням педагогічно доцільної взаємодії: педагога із здобувача освіти, іншими педагогами, батьками, керівниками різних підрозділів освітнього закладу.

Усвідомлення керівником освітнього закладу структури педагогічної діяльності дає можливість ефективно її аналізувати, моделювати, приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Як до системного явища керівник має підходити і до своєї діяльності. Ретельний аналіз управлінської ситуації, визначення мети, змісту, засобів впливу на цю ситуацію та підсумковий аналіз отриманих результатів – головні складники повсякденної діяльності керівника. Системоутворювальну роль у цій діяльності відіграє мета, її чітке усвідомлення на кожному етапі діяльності є запорукою цілісності та ефективності керування освітнім закладом.

Системний підхід до управління передбачає розгляд особистості учня, студента, працівника, керівника як системних явищ. У психологічній науці є велика кількість теорій особистості. Так,

С. Рубінштейн у структурі особистості виділяє три блоки: спрямованість; знання, вміння, навички; індивідуально-типологічні особливості [10].

Урахування такої структури дає можливість керівнику з наукових позицій аналізувати особистості учнів і підлеглих, визначати засоби впливу на них. Знання особистісних якостей людини дає змогу керівникові прогнозувати її поведінку, враховувати тенденції її розвитку. Своєю чергою, врахування тенденцій розвитку особистості створює сприятливі умови для демократизації управління, тому що робить впливи на підлеглого відповідними його природі. Це позбавляє керівника необхідності тиску на працівників закладу освіти.

Узагальнення рівня знань і вмінь членів колективу дає змогу керівнику визначати зміст методичної роботи з ними.

Значні можливості для використання в управлінській діяльності має теорія особистості, розроблена К. Юнгом [11]. Ця теорія набула подальшого розвитку в працях представників соціоніки – нової галузі психологічної науки. Найважливішими характеристиками особистості вони, як і К. Юнг, вважають екстраверсію–інтроверсію, раціональність–іраціональність, етику–логіку, сенсоріку–інтуїцію. У людини з кожної із цих пар краще розвинена одна складова. Комбінація восьми складових зумовлює існування 16-ти типів людей. Так, в одного з типів більш розвиненою є екстраверсія, іраціональність, інтуїція, логіка. Кожна з цих особливостей принципово впливає на характер взаємодії людини з навколишнім світом, усі прояви її життєдіяльності.

Керівнику треба враховувати, що «екстраверти порівняно з інтровертами більш упевнені в собі, дещо агресивні, орієнтовані на зовнішній світ, не завжди виконують свої обіцянки, орієнтовані на лідерство, добре пристосовуються до середовища, не завжди стримані, схильні до відповідальності. Інтроверти не завжди впевнені у своїх силах, миролюбні, орієнтовані на себе, мають труднощі в адаптації до середовища, спокійні, відповідально ставляться до виконання обов'язків, зазвичай, виконують свої обіцянки.

Іраціональні люди допитливі, схильні до нових завдань і оригінальних поглядів на явища, повільно реагують на події, поступово накопичують інформацію, їхня поведінка залежить від загального стану та відчуттів, які виникли в цей час, тому їхні реакції заздалегідь не обмірковані, вони здійснюють діяльність без попередньої підготовки, схильні починати багато справ, але не всі їх завершувати, їхня працездатність залежить від настрою, який є нестійким, а емоції імпульсивними, вони здатні гнучко змінювати рішення та поведінку залежно від ситуації.

Раціональні люди краще сприймають те, що підлягає раціональному поясненню, прояви їхньої життєдіяльності зумовлені інтелектуальними висновками, у спілкуванні мають установку на людину, здійснюють попередню підготовку до діяльності, яку виконують за попереднім планом, реагують вчинком на вчинок, емоцією на емоцію, не здатні гнучко змінювати поведінку залежно від ситуації, мають стабільну працездатність, стійкі до стресогенних ситуацій.

Етики добре відчують емоційний стан інших, уміють налагоджувати стосунки з іншими, сміливо маніпулюють своїми й чужими емоціями (емоції для них мають цінність), у сфері взаємовідносин предметів об'єктивного світу відчують себе не дуже впевнено, розпочавши справу, перебільшують значення другорядних питань, дрібниць, допомагають логікам розібратися у стосунках і почуттях людей, яких оцінюють як «гарних–негарних», умовляють інших здійснити той чи той вчинок» [11, с. 103].

Логіки легко розбираються в об'єктивних закономірностях світу, легко визначають головне й другорядне, погано розуміються в почуттях і стосунках людей, не люблять розмовляти про свої почуття (вони для них загадка), інших оцінюють як «розумних–нерозумних», «ділових і неділових», допомагають етикам у розв'язанні питань визначення пріоритетів у діяльності та відносин предметів об'єктивного світу, надають перевагу доведенню доцільності або недоцільності будь-яких вчинків.

Сенсоріки повноцінно сприймають навколишній світ за допомогою відчуттів, спостережливі, добре знають, чого бажають, рідко сумніваються, спрямовані на практичну діяльність, живуть «тут і зараз», підтримують чистоту й порядок. Відчуття інтуїтивних людей не дуже чіткі, вони погано сприймають матеріальність світу, неспостережливі, дивляться крізь об'єкти, під час прийняття рішень сумніваються, не дуже вміло працюють руками, їх призначення – продукування ідей, у конфліктній ситуації накопичують образи, живуть «не тут і не зараз», а спогадами про минуле та думками про майбутнє.

За даними американських психологів, серед керівників 42 % сенсорно-логічних і 37 % інтуїтивно-логічних. Інтуїтивно-логічні керівники ефективніше очолюють установи, які інтенсивно розвиваються, розв'язують творчі завдання.

У кожного типу людей є свої переваги і свої недоліки. Так, сенсорно-логічні іраціональні екстраверти вирізняються сильною волею, цілеспрямованістю, наполегливістю, але водночас у них переважає схильність до авторитарного стилю управління.

Вивчення і врахування керівником типологічних особливостей підлеглих дає змогу краще розуміти їхні вчинки, створювати умови для більш повної реалізації їхнього потенціалу, приймати їх такими, якими вони є.

Системний підхід до управління освітнім закладом передбачає розгляд моделей, що створюються під час управління, як відбитків реальних систем.

Ефективність діяльності освітнього закладу значною мірою залежить від якості таких моделей, як плани роботи, концепції, накази, навчальні плани та програми, положення, посадові обов'язки, пам'ятки, кваліфікаційні характеристики, моделі випускників. Так, навчальний план, навчальні програми, освітні програми тієї чи тієї спеціальності повинні відображати теоретичні й практичні основи наявного та потенційного змісту професійної діяльності фахівця. Кваліфікаційна характеристика має відображати особистісні якості, знання та вміння фахівця з тієї чи тієї спеціальності. У зв'язку з цим необхідно періодично доопрацьовувати ці документи.

Нині у більшості освітніх закладів складають концепції діяльності, освітньої діяльності, виховної роботи, управління освітнім закладом. Чітких вимог до структури та змісту цих концепцій немає, але під час їх розроблення треба враховувати, що вони є теоретичним обґрунтуванням функціонування педагогічних систем. Тому в концепції треба обов'язково обґрунтувати мету освітнього закладу, зміст освітнього процесу, його організаційні форми, особливості діяльності учнів і викладачів. У зв'язку з тим, що цілісність усіх структурних компонентів педагогічної системи освітнього закладу забезпечує управління, бажано, щоб концепція мала розділ, в якому обґрунтовується система управління освітнім закладом.

У загальноосвітніх навчальних закладах, ліцеях, коледжах, ЗВО видають так звані методичні накази, які є моделями, з одного боку, вже наявних систем діяльності, педагогічних та управлінських ситуацій, а з іншого – моделями бажаних для освітнього закладу систем діяльності. Але наказ не може у повному обсязі відображати реальну систему, тому в ньому наводять лише найсуттєвіші риси цих систем.

Окремі автори вважають, що системний підхід має обмежені можливості, що пов'язано:

- 1) з акцентуванням управлінських знань переважно на організаційно-структурних аспектах діяльності та недооцінюванням змістового аспекту діяльності;
- 2) із плануванням принципу використання особистості в управлінні. Низький рівень сформованості у керівників уміння мотивувати підлеглих зумовлює домінування в управлінській практиці монологічного типу взаємодії;
- 3) з домінуванням в освітньому закладі спрямованості на усунення наслідків відхилень від заданих параметрів розвитку замість запобігання недолікам [12].

Висновки. Вважаємо, що немає необхідності протиставляти системний і ситуативний підходи. Перший відображає загальну логіку управлінської діяльності, другий – технологію розв'язання поточних завдань. Крім того, будь-яка управлінська ситуація є системою з певними компонентами. Системою є й діяльність із розв'язання проблеми, яка спричинила виникнення управлінської ситуації. Таким чином, системний і ситуативний підходи не суперечать, а доповнюють один одного.

При формуванні концепцій інформатизації конкретного органу управління соціальною системою також повинні враховуватися такі чинники:

- ступінь централізації та децентралізації функцій;
- обґрунтування кількості структурних підрозділів;
- типові структури і типові штати апарату;
- необхідна кількість співробітників.

Слід зазначити, що управлінський персонал розподіляється згідно зі специфікою функцій, обсягом і складністю робіт в умовах інформатизації та ін. Для цього визначають такі показники:

- можливість автоматизації окремих функцій органу управління;
- загальний порядок збору, опрацювання, видачі та зберігання інформації;
- розподіл потоків даних за рівнями керівництва з урахуванням кількості працівників, їхньої кваліфікації;
- установа наявності типових і ситуаційних алгоритмів та можливості наявних комп'ютерних програм, їх систем, пакетів, засобів обчислювальної техніки, які дають змогу виконати автоматизований аналіз інформації.

Крім того, розробляється порядок узгодження, візування, затвердження документів, які становлять правила ухвали управлінських рішень. Безсумнівно, при розв'язанні цих питань необхідною умовою є дотримання нормативно-правових вимог. В організаційно-правовому аспекті за допомогою права та

правового регулювання закріплюються: система органів управління; порядок їх створення; їхні функції (цілі), завдання, компетенція.

Великого значення при цьому набуває і та обставина, що в умовах інформатизації управління освітнім процесом у закладах освіти потрібна чітка класифікація прав, обов'язків і відповідальності суб'єктів правовідносин, визначення санкцій за їх порушення. При цьому за основу повинні братися принципи, норми, положення, визначені Конституцією України щодо верховенства прав людини, а також положення чинного законодавства України, що не суперечать нормам Конституції.

Список використаної літератури

1. Про концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 04.02.1998 р. № 75/98-ВР. Дата оновлення 11.08.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-вр> (дата звернення 06.03.2019).
2. Карамушка Л. М. Психологія освітнього менеджменту: навч. посіб. / Київ: Либідь, 2004. 424 с.
3. Фатхутдинов Р. А. Разработка управленческого решения: учебник. 2-е изд., доп. Москва: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез»». 1998. 272 с.
4. Алфімов В. Модернізація на основі нових методів управління. *Підручник для директора: журнал управлінської компетентності*. 2008. № 3. С. 63–65.
5. Гусак П. М. Підготовка вчителя: технологічні аспекти: монографія. Луцьк: Ред.-вид. відд. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1999. 278 с.
6. Кузьмина Н. В., Кухарева Н. В. Психологическая структура деятельности учителя: тексты лекций. Гомел. гос. ун-т. Гомель: 1976. 56 с.
7. Лазарев М. О. Основи педагогічної творчості: навч. посіб. / Суми: ВВП «Мрія»-ЛТД, 1995. 212 с.
8. Ніколаєнко С. Вища освіта і наука – найважливіші сфери відповідальності громадянського суспільства та основа інноваційного розвитку. *Освіта*. 2005. № 13 С. 1–5.
9. Євтух М. Б., Набок М. В. Фінансово-економічні важелі підвищення ефективності управління загальною середньою освітою регіону в сучасних умовах. *Педагогіка і психологія*. 2013. № 2. С. 79–86.
10. Сидорчук Н. Г. Професійно-педагогічна підготовка магістрантів університетів у контексті єдиного європейського освітнього простору: історико-педагогічний аспект: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 607 с.
11. Lambert D., Totterdell M. Training tomorrow's teachers today. *Magister*. 1995. № 5. P. 56.
12. Луценко Г. В. Фундаменталізація фізичної освіти у вищій школі: монографія. Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2013. 274 с.

LEGAL AND REGULATORY FRAMEWORK AND SYSTEM PRINCIPLES OF PROVIDING INFORMATIZATION OF MANAGEMENT ACTIVITY IN THE EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Atamanchuk Yurii

Doctor of pedagogical sciences, associate professor,
Professor the Education and Educational Establishments Management Department
Classical Private University

Introduction. *The state policy of informatization of Ukraine, the National Program of Informatization and an effective mechanism for its implementation became an important factor in overcoming Ukraine's backlog in the field of informatization. The state policy of informatization is formed as a component of the state's socio-economic policy in general and is aimed at the rational use of industrial and scientific and technical potential, material and technical and financial resources for the creation of modern information infrastructure in the interests of solving a complex of current and future tasks of Ukraine's development as an independent democratic state with a market economy.*

In the process of formation and implementation of the National Program of Informatization there are certain relations between the entities, namely: customers of works on informatization; performers of individual tasks (projects) of informatization; organizations that carry out the examination of individual tasks and informatization projects; users of automated and other information systems and information tools.

The integral effect that society will receive from the implementation of the Program will consist of coherence and improvement of the quality, efficiency of information processes and services, and will be evaluated not only by economic criteria but also by moral, ethical and other categories, and by raising the standard of living of a person. In our opinion, the main part of the informatization of Ukrainian education is the development of professional education, which is recognized in the educational legal framework of Ukraine.

The purpose of the article is to study the content of the legal and regulatory framework and system principles of providing informatization of management activity in the educational institutions.

The methods of the cybernetic approach that allows you to explore management processes within the "control

system". It is inextricably linked with the notion "information system", it uses multiple inputs and outputs to provide multiple exchanges of information between subsystems as well as with the external environment. A system approach that involves managing an organization as a single system that includes all the constituent elements or characteristics of the organization as a system (input, process, output) and is based on the understanding of the object of management as integrity, taking into account the variety of its internal and external connections. The essence of such a system is the activity on creation of forecasting, pedagogical, psychological, organizational, legal, personnel, material-financial, ergonomic, methodical conditions aimed at ensuring the realization of the goal of the educational institution. Competent approach allows to determine the information and technology management competence as compulsory in the system of professional competences of the current head of the educational institution, as well as consider the necessity of development of managerial qualities as a condition for ensuring the guaranteed level of informational education of the consumer of educational services. Application of a competent approach increases the efficiency of training future managers by ensuring the level of readiness for use in their professional activities of information and communication technologies and the development of their own information culture.

Results. The main approach to the study of the problem of informatization of the educational process management in the educational institutions is a systematic approach.

There are now three views on the system approach. The adherents of the first view define it as a universal principle of worldview significance. Representatives of the second view note that system approach is the only principle for many sciences, or methodology of knowledge. Representatives of the third point of view think that the system approach is a research technology.

Generalization of all available views on a systematic approach makes it possible to point out that it is inappropriate to combine it with the process of cognition. The system approach has wider possibilities. It can be regarded as a methodological basis not only for cognitive, but also for transformational activity. This conclusion refers to social systems, which are characterized by purposefulness. It is possible to ensure the purposefulness of the system only through the transformational activity of the person.

Considering the system approach as a methodology for studying objects as systems, it is necessary to focus attention on the structure of the system. The system contains two components: the external environment, which includes the input and output of the system, connection with the external environment and feedback; internal structure as a set of interconnected components that provide the process of impact of the subject of control on the object, processing input to the output and achieve the goals of the system.

The system approach to management involves managing the organization as a single system, where any managerial influence on one part of the system affects the other parts of it, which implies that management is necessary for the whole organization as whole. As a management method, the system approach is based on the understanding of the object of management as integrity, on the identification of the variety of its internal and external links; it is a collection of agreed methods and tools for managing the economy, industry, enterprise, subdivision. The control of any system is based on two basic system principles: the provision of a given goal of functioning and the creation of conditions for the stability of existence in a changing world and the protection from unauthorized external influence.

Originality. The system approach has a significant impact on the theory and practice of management. This influence will grow in the future, as on the system basis it will be possible to synthesize new knowledge and concepts that will appear. However, the system theory by itself does not allow assessing exactly which elements of the organization as systems and elements of the environment are important. It only notes that the organization consists of many interconnected elements and is an open system influenced by the external environment.

The generalization of well-known views enables us to define a system as a set of interconnected elements that form integrity, stable unity with the environment, have integrative qualities and patterns of interaction.

Consequently, the orientation of the content of management activity to the concept of "creating conditions" is the methodological basis of a systematic approach to the training masters in management of educational institutions to informatization of educational process management. But the content of management activity can be considered not only as a system of the most important management tasks (creating conditions), but also as a system of certain types of management activities – management functions.

Conclusion. We believe that there is no need to oppose systemic and situational approaches. The first one reflects the general logic of management activity; the second one is the technology of solving current problems. In addition, any managerial situation is a system with certain components. The system also has activity to solve the problem, which led to the emergence of a managerial situation. Thus, systemic and situational approaches do not contradict, but complement each other.

In addition, the procedure for harmonization, inspection, approval of documents, which constitute the rules

of management decision-making is developed. Undoubtedly, in resolving these issues, the necessary condition is compliance with regulatory requirements. In the organizational and legal aspect with the help of law and legal regulation are fixed: the system of governing bodies; the order of their creation; their functions (goals), tasks, competence.

Of great significance is the fact that in the conditions of information management the educational process in the educational institutions requires a clear classification of rights, responsibilities and responsibilities of participants of legal relationships, the definition of sanctions for their violation. At the same time, the principles, norms, provisions defined by the Constitution of Ukraine concerning the rule of human rights, as well as the provisions of the current legislation of Ukraine, which do not contradict the norms of the Constitution, should be taken as a basis.

Key words: State information policy, National information program, information infrastructure, system approach, management, educational institution.

References

1. About the concept of the National Informatization Program: Law of Ukraine dated 04.02.1998 № 75/98-вр. Date updated: 11.08.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-вр> [in Ukrainian].
2. Karamushka L. (2004). Psychology of Educational Management. Kiev. Lybid, 2004. 424 p. [in Ukrainian].
3. Fathutdinov R. (1998). Development of Management Decision. 2-nd. sup. Moscow: Closed joint-stock company "Business-school" Intel-Synthesis". 1998. 272 p. [in Russian].
4. Alfimov V. Modernization on the basis of new management methods. *Pidruchnyk dlya dyrektora : zhurnal upravlins'koyi kompetentnosti* (Tutorial for the Director: Journal of Management Competence). 2008. № 3. P. 63–65 [in Ukrainian].
5. Gusak P. M. (1999). Teacher Training: Technological Aspects: monograph / Lutsk: Rev. away "Tower" Volyn. state un-th them Lesia Ukrainka, 1999. 278 p. [in Ukrainian].
6. Kuzmina N., Kukhareva N. (1976). Psychological structure of the teacher's activity. Gomel. Gomel state univer.: 1976. 56 p. [in Russian].
7. Lazarev M. (1995). Fundamentals of Pedagogical Creativity. Sumy: GDP "Mriya-LTD". 1995. 212 p. [in Ukrainian].
8. Nikolaenko S. Higher education and science – the most important areas of civil society responsibility and the basis of innovation development. *Osvita. (Education)*. 2005. № 13. P. 1–5 [in Ukrainian].
9. Evtukh M., Nabok M. Financial and economic levers of increasing the efficiency of management of general secondary education in the modern conditions. *Pedahohika i psykholohiya* (Pedagogy and psychology). 2013. № 2. P. 79–86 [in Ukrainian].
10. Sidorchuk N. G. (2014). Professional-pedagogical preparation of university masters in the context of a single European educational space: historical and pedagogical aspect: monograph / Zhytomyr: View at ZHDU them. I. Franco, 2014. 607 p. [in Ukrainian].
11. Lambert D., Totterdell M. Training tomorrow's teachers today. *Magister*. 1995. № 5. P. 56 [in English].
12. Lutsenko G. V. (2013). Fundamentalization of Physical Education in Higher School: monograph / Cherkasy: ChNU named after Bohdan Khmelnytsky, 2013. 274 p. [in Ukrainian].

НОРМАТИВНО-ПРАВОВАЯ БАЗА И СИСТЕМНЫЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИНФОРМАТИЗАЦИИ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ОБРАЗОВАНИЯ

Атаманчук Юрий Николаевич

доктор педагогических наук, доцент, профессор кафедры образования и управления учебным заведением
Классический частный университет

В статье проанализирована составная часть нормативно-правовой базы и осуществлен анализ системных принципов обеспечения процесса информатизации управления образовательным учреждением. Обоснована необходимость реформирования образовательной системы. Раскрыта потребность в формировании научно обоснованных, оперативных и объективных управленческих решений, создании и внедрении новой системы организации совместной деятельности работников с учетом их психолого-физиологических характеристик, которая позволит улучшить производительность труда. Обоснована необходимость постоянного внедрения информационных технологий в процесс управления учебным заведением и качество содержания образования посредством применения системного менеджмента.

Ключевые слова: государственная политика информатизации, Национальная программа информатизации, информационная инфраструктура, системный подход, управление, образовательное учреждение.

Отримано редакцією 07.03.2019 р.